

İSTANBUL'DAKİ VENEDİK TOPLULUĞU

CARLA COCO*

Çev. MAHMUT H.ŞAKİROĞLU**

Uzun süren seyahati sonrası İstanbul'a ulaşan bir seyyah, yol üzerinde karşılaştığı bir dizi tehlikelerden sonra bu şehrin muhteşem camileri, zengin kervansarayları, bahçelerinin güzelliği karşısında büyük bir hayranlık duyar. Bu çok zengin ve hareketli islâm şehrinin en büyük şansı muhakkak ki çok uygun bir arazi düzeninde bulunması kadar, Akdeniz ticaret yollarının hareket ve buluşma yeri olmasından da ileri geliyordu.

İstanbul Osmanlı Devleti tarafından 1453 yılında sahip olunmasından çok kısa bir süre sonra yeni İmparatorluğun merkezi ve kalbi durumuna girdi. Bizans İmparatorluğu'nun son yıllarında fakirleşen ve kendi haline terk edilen şehir, bu devletin kaderini paylaştı. Şehrin imarı faaliyetine girişen Osmanlı Sultanları hastahaneler, hamamlar, okullar, fakirler için düşkünler evi ve hatta sahipsiz hayvanlar için bile koruyucu yerler inşa ettiler. Bunları yapacak ve çalıştıracak sanatkârlar, şâirler, yazarlar, hattatlar, hem hristiyan hem de müslüman mimarlar davet ettiler. Kuran eğitimi için medreseler açtılar. Ticaret ile güzel sanatları da iyi korudular. Bizansı unutturmak ve hatta ileri gitmek için Haliç'in uç tarafında çok seçkin bir yere, yeşillik ve çeşmelerle çevrili, Türk usulü bir kısım göçebe alışkanlık unsurlarını da benimsemiş Topkapı Sarayı'nı yaptırdılar ki Osmanlı Sultanının özel ikâmetgâhı ile *Divan*'ın toplandığı yer de yapılarak burası devletin siyasal yönetim ve askerî merkezi durumuna getirildi. Osmanlı Sultanı burada kendisine bağlı yöneticileri ve ileri gelen kişileri toplardı: maliye, hazine, sancak sorumluları, ordu ileri gelenleri, donanma görevlileri sık sık burada bir araya gelirdi. Bu arada bir Türk geleneği burada da tatbik edilerek yerel Yunanlılar başka yerlere yollanırken yerlerine Adalardan getirilen Rumlar ikâmet ettirildi ve Anadolu tarafından getirilen Ermeni cemaati ile Türkler, şehrin yeni insan dokusunu değiştirdiler ve bu tutum sonucu katolik cemaatin durumu zayıfladı.

* Serbest araştırmacı, Venedik tarihi ve doğu ilişkileri mütehassısı.

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü öğretim üyesi.

Türkler, İstanbul etrafında görüldükten bir asır sonra ağır fakat kalıcı bir siyaset sayesinde geniş bir imparatorluk kurdular ve bunun sonucu Anadolu'dan Afrika'nın kuzey tarafına ve Macaristan'a varıncaya dek uzandıkları için, Batı Dünyası ile çatışmak, mücadele etmek ve hatta haraç bile alacak duruma geldiler. Geniş fetih hareketlerinden istifade eden sivil ve askerî memurlar, ellerine büyük çapta sermaye geçirdiler. Bu yeni sınıfın zenginliği ve İstanbul'un çok mutlu bir mekân haline gelmesi, Avrupalı tüccarların burada ticaret yapmalarını teşvik etti ve İstanbul'daki faaliyetlerini yeni bir çıkar yolu ile devam ettirdiler. Bununla beraber Cenovalı, Pisalı, Amalfili ve Venedikli tüccarların daha Bizans İmparatorluğu zamanından beri İstanbul'da mevcut bulduklarını biliyoruz. Komnenos Ailesi zamanında elde ettikleri imtiyazlar ve Haçlı Seferleri'nin sonucu, burada yeni kolonilerin kurulmasını kaçınılmaz hale getirmişti.

1204 tarihinden beri Venedikliler İstanbul'da ayrıcalıklı bir tutum içindeydiler. Mallarının büyük bir rahatlık ile gelmesi üzerine mahallî Yunanlılarla bir ticarî rekabet içine girdiler ve ilk başlarda küçük bir ticaret kolonisi olan topluluk, siyasî ve yönetim bakımından âdeta küçük bir cumhuriyet meydana getirecek seviyeye ulaştı. Osmanlıların İstanbul'u ele geçirmeleri, eski bir kısım imtiyazların ortadan kalkmasına yol açmakla beraber, yeni getirilen düzen koloninin yaşamını büyük ölçüde değiştirmedii. Venedikliler çok pragmatik ve ticarete yönelik olduklarından dolayı, Türklerle kısa bir zaman sonra ticaret yapmak zorunda kalacaklarını anlayınca, İstanbul'un fethinin hemen akabinde hiç de gecikmeden, çıkarlarını büyük ölçüde koruyan, yeni bir andlaşma yaptılar. Her bir doğrudan çatışma ve harp sonrası, Venedikliler siyasal başarıları sayesinde her türlü ahidnâme ve andlaşma sonucu yabana atılmayacak çıkarlar elde ederlerdi. Türklerin iyi bir zamanını yakalayan Venedikliler dikkati çekecek hediye ve ihsanlarla onları donatırlardı, "Bab-ı Âli'ye uzanan el hiç de boş iade edilmez"di.

Venedik kolonisi İstanbul'un Galata tarafında ikâmet ederdi. Buradaki mağaza ve dükkanlarda mallarını satarlar, Santa Maria ile Santi Marco e Pietro adlı kiliselerde ibâdet ederlerdi. Bunlar batı mimarisine göre yapılmış binalardı. Haliç kıyısında birbiri ardına daha başka azınlık kolonileri bulunurdu. Şehir üç büyük parçaya ayrılmıştı: Avrupalıların ikâmet ettiği ve mimarisi bile Avrupalı olan Galata'nın karşısında Haliç ile Marmara Denizi arasında kalan yere İstanbul denilirdi ve Türkler burada çok sayıda cami ve muazzam amme binaları arasında "Türk usulü inşa edil-

miş” evlerinde ikâmet ederlerdi. Evlerin malzemesi tahta ve çürük taşlardan yapıldığı için dayanıksız idi. Şeriat icâbı mütevazi olmak ve evlerde her türlü israfdan kaçınmak gerekirdi. Bu tutum o sırada Avrupa saraylarında egemen olan lüks yarışının karşıtı idi. Üçüncü büyük şehir parçası ise Asya kıyılarında bulunan Üsküdar idi. Çok fazla gelişmeyen bu belde de saraylar ve bahçeler bulunurdu.

Bütün imparatorlukta da olduğu üzere İstanbul'da uzun zaman hiç bir şekilde bir yabancı düşmanlığı görülmediği için etnik bakımdan değişik olan guruplar arasında çatışma yoktu. Osmanlı İmparatorluğu bir islâm devleti hüviyetini her zaman için gösterdi ise de sair inanışlara karşı her zaman hoşgörülü idi. Bu devlet hiç bir şekilde miras hakkını ve asalet kavramını kabul etmediği için Avrupa'daki benzerlerine nazaran daha hareketi bir sosya yapıya sahip idi ve herhangi bir kişinin istediği durumu, eğer biraz becerisi ve hırsı varsa, elde edebilmesi mümkündü. Sultana karşı hürmetkâr davranmak sonucu etnik kökenine bakılmaksızın biri idâri kadroda ileri gidebilirdi. Fakat bu arada islâm dinini kabul etmesi ve bu arada “Osmanlı varlığını” meydana getiren karışık gelenek ve inanışları da benimsemesi kaçınılmaz bir şart idi.

İslâm dinine girmeyi kabul etmeyen azınlıklar, kendi içlerinde belirli bir bağımsızlığı olan ve *millet* adını alan bir topluluk oluşturlardı. Kendi içlerinden intihap ettikleri bir ruhânî ve cismânî meclisleri olur, cemaatin başkanı da bunları yönetirdi. Yabancılar da vergilerini düzenli ödedikten sonra kendi gelenek ve göreneklerine göre hareket edebilirlerdi. Sanat ve meslek kuruluşları da çok gücü bir şekilde geliştikleri için muhtelif guruplar arasına girmeyi başarır böylece genel bir ekonomik çıkar doğrultusunda içinde cemaatlerin tamamen kendi içlerine kapanmalarına engel teşkil ederdi.

Venedik kolonisinin yöneticisinin adı *bailo* idi. Latince “*bajus*” (vâsi, koruyucu) sözcüğünden gelen bu ünvan hem elçi hem de konsolos karşılığı idi. Elçi olarak misafir bulunduğu ülke ile olan dostluğu devam ettirir konsolos olarak da vatandaşlarının bütün çıkarlarını gözeterek ticarî faaliyetlerini korumak ve himaye etmek işi ile birlikte yasama ve cezalandırma hakkı da vardı. Çok karışık meselelerin halli için, şehir içinde faaliyet gösteren tüccarlar arasından seçilmiş 12 kişilik bir meclise danıştırdı. 1300'lerin sonunda gerçek ve daimî bir temsilcilik kuruldu. Böylece Venedik Cumhuriyeti bütün sâir Avrupa devletlerinden iki asır evvel bu müesseseyi kurmakla hiç de inkâr edilmeyecek siyasî ve ticarî bir yarar sağlamış oldu.

İstanbul'da kurulu bulunan görevin zaman geçince önem kazanması üzerine Venedik Cumhuriyeti bailo ile birlikte bir takım soylu ailelere mensup gençleri de beraberinde yollayarak diplomasi mesleği ile âşinalık sağlamalarını temin etti. Bailoluk içinde maliyeci, kâtipler, bir tabib, bir şapellan, bir noter ve ayrıca hizmetkârlar bulunurdu ve bütün hepsine birden aile denirdi. Birçok soylu Venedik siyasetçisi de İstanbul'a kadar gitmeye arzulu idiler. Ekzotik hava, seyahat sırasında sağlanan belirli bir emniyet ve rahatlık, seyahat sırasında bunları mühim diplomak kişiler saydığı için, Levant âlemine sanatçılar, araştırmacılar, doğubilim üstadları ve meraklılar da gelirlerdi. Bu iş için Venedik şehrinden içi dolu bir veya iki gemi her an için hareket etmeye hazırdu. Gerek karadan yapılan seyahatler gerçekten merak ve tuhafıkları da içerirdi. Zürafa gibi Hindistan gelen bir hayvanı görmek ve onu "bütün büyük atlardan daha uzun" diye tasvir etmek egzotik bir hava yaratması yanında haydutlar ve dönmeler gibi tehlike yaratan kişilerle karşılaşmak fakat bunların da yanında antik devrin bir takım anılarını görüp bir Delos ve antik tapınağını, Venüs'e adanan Kitera'ya gitmek, her türlü illete mucizevî bir şekilde iyi geldiğine inanılan Limni'yi ziyaret etmek hoş anılar yaşatır.

İstanbul'a gelen seyyahlar Venedik mahallesinde veyahut da İstanbul tarafında kalan Musevî mahallesindeki Yahudi tüccarların evlerinde kalırdı. Bu semt Topkapı Sarayı ile Valide Sultan [Şimdi Yeni Cami] arasında kalan bir mahaldir. Balyoslar ile maiyetleri Casa Bailaggia veya Palazzo di Venezia diye adlandırılan, kendilerine ait sarayda otururlardı. İtalyan tarzı olan bu bina hem ikâmetgâh hem de elçilik binası olarak kullanılırdı. Bu sarayın esas yeri ile ilgili olarak elimizde deliller bulunmamasıyla birlikte şimdiki Beyoğlu'da bulunduğu kesindir. Bu mahalleyi sınırlayan duvarın iç tarafındaydı. XVI. yüzyıl başlarında bailolar yeni bir ikâmetgâh yaptırtdılar. O yöre evlerindeki Türk mimarisine uygun bir yapı idi. Galata'nın tepe taraflarında olan bu mahalle Vigne di Pera [Pera Dağarı] denilirdi. Burası bostanlı ve bahçelik ile dolu yerlerdi ve meskûn yeri az idi. Sonraları Venedik'li Alvise Gritti ve yerli Rumlardan Mişel Kantakuzenos gibi zengin kişiler buralarda muazzam köşkler yaptırtdılar ki bu binaları Sultan Süleyman ile kudretli Sadrazamı İbrahim Paşa sık sık ziyaret ederlerdi. Bir ikâmet yeri olarak gelişen bu mahal bir emniyet yeri olarak da gelişti. Sürekli hastalık ve veba ile kırılan esas şehir merkezine göre de bir sığınak yeri idi. Venedik temsilcileri de bir yeni yazlık ikâmet yeri de yaptırtdılar. Esas binaya da bir takım yeni eklentiler yaptılar. Yeni binada bir tutukevi, bir sağlık ocağı ve küçük de bir kilise mevcuttu. Bi-

nanın dış tarafına zaman zaman yeni görüntü verildi ve XVIII. yüzyılda âdeta bir Palladio mimarisine benzer stil geliştirildi. Venedik Sarayı günümüzde İtalya Cumhuriyeti'nin İstanbul Başkonsolosluğu binası olarak kullanılmaktadır.

İstanbul'daki çok karışık diplomatik yapıyı Venedik Hükûmeti siyasi ve ticari çıkarları açısından çok büyük bir dikkat ile tanzim ederdi. Osmanlı Devleti XVI. yüzyılda Avrupa ve Asya kıtalarında büyük toprak parçalarına sahip olma yanında Akdeniz'de de güçlü bir duruma gelmişti. Yani Venedik Cumhuriyeti ile bir çatışma ve düşmanca ilişkiler içine girmiş bulunuyordu. Bununla birlikte akıllı bir diplomatik denge sayesinde (ki Venedik'li diplomatlar bu konuda rakipsiz üstad idiler) Osmanlı Devleti Avrupa kıtasında kurulan müttefik güçlere karşı yararlı bir müttefik durumuna geldi. Bu güçlü hâkim devlet bu durumu asırlarca sürdürdü ise bunu geniş toprakları ve burada çarpışmaya her zaman için hazır orduları sayesinde büyük güçler arasında bulunmakla başardı.

Şark tarafındaki ticaret iskelesinin gelişmesi, daha önce de söylediğim üzere, bağlantıları sayesinde idi. Hem soylu hem de vatandaş statüsündeki Venedikli tüccarlar, işlerini daha iyi yürütebilmek için İstanbul'a taşınmışlardı. Bir çok durumlarda işlerini şöyle yürütürlerdi: bir aile ferdi veya şirketten bir kişi Türkiye'de bir ticaret temsilciliği veya mağaza açardı. Venedik'de kalan diğer mensuplar da bazan mal yollar bazan da alırlardı.

Venedik şehrinin ticaret merkezi olan Rialto'daki ticarî ajanları ile daimi ilişki içinde bulunan İstanbul'daki tüccarlar daimi bir şekilde günlük fiyat dalgalanmalarını takip ederlerdi. Bunu da İstanbul'da kurulu bulunan posta servisi sayesinde gerçekleştirirlerdi. Genelde Karadağlılardan seçilen yağız ve yiğit becerikli kurye [o zamanki Türkçe karşılığı sâi]ler Trakya, Makedonya ve Karadağ topraklarının geçit vermeyen dağlarını atlarla geçerler ve Kotor limanına postayı teslim ederlerdi. Buraya ulaşan posta silahlı gemilerin kontroluna girer ve yerine gönderilirdi. Bununla birlikte bu yol her zaman geçilen yer değildi: XVIII. yüzyılda Dalmaçya denizi kıyısında ki Zara limanı ve daha süratli hareket eden yelkenli gemiler kullanılmaya başlandı. Bu servis ayda bir kere yola çıkar ve böyle bir hizmetin süratli yapılması da Türkiye başkentinde bulunan Avrupalı temsilciler için Venedik Cumhuriyeti ile devamlı bir bağ içinde bulunmaya yol açar, Venedikliler de bir takım gizli sırları böylece elde etmiş olurlardı. Balyoslar giden veya gelen mektupları çoğu hallerde bekletmekten çekinmezlerdi. Bunun üzerine de yabancı diplomatlar sık sık şikâyetlerde bulunurlar Venedik Cumhuriyetini de açıkca itham ederlerdi. Venedikliler

her türlü şifre çözme işinde başarılı oldukları için görünmez mürekkep veya yahut herhangi bir karışık şifreyi kolayca çözerlerdi.

Venedikli tüccarlar İstanbul'da çoğu kez aileleri ile birlikte otururlardı. İnkâmet eden vatandaşların işine yarayan parakende satış mağazaları ve sanatkârlar ile ayrıca iki de banka vardı. Sektörlerin de iç hacmi çeşitlilik ve değişikliğe göre idi. Venedik şehri aracılığı ile Şark pazarlarına getirilen mallar arasında İngiliz, Hollanda, Venedik, Floransa işi kumaşlar, işlemeli kadifeler ile cam gibi çok değer verilen mallar vardı. Venedik yakınındaki Belluno şehri ormanlarından kesilen kerestelerden yapılan mobilyalar, Sicilya adasında üretilen şarap ve zeytinyağ gibi mallar da Karadeniz limanlarına sıkça taşınan mallar idi. Zengin kâfirler de çocuksu bir tutum içinde saat, gözlük, dürbün gibi o zaman teknolojisinin ileri ürünü sayılan şeyleri isterler ayrıca bisküvi, bademkurabiyesi, bademşekeri ve peynir gibi lezzetli şeyleri de istemekten geri durmazlardı. Türkiye'den götürülen mallar arasında mum, tabaklanmış deri, balık, kurutulmuş et, hububat, yün "hatta çok daha çeşitli sâir ticari mallar" bile bulunurdu: "Zencefil, safran, karabiber, karanfil, beyaz şeker, küp şeker, hurma, siyah nohut, kokulu nohut kökü, incir, büyük zibibe üzümü, kuru üzüm, iyi ravend, damaskin kumaş, kırmızı yünlü kumaş, siyah muhayyer, kadife".

Bazı hallerde az miktarda olmakla birlikte havyar ve kürk gibi çok değerli mallar ve bir miktar da esir ticarî mal idi. Tabiidir ki yılların geçmesi sonucu iş hacmi her zaman için tek bir ahenk içinde değildi: ihtiyaçlara göre mal değişti ve ayrıca zevkler ile modanın da değişmesinden ötürü ticaret hacmi büyük ölçüde düştü ve ayrıca büyük ticaret yollarının da açılması üzerine tüccar kimliği de değişti ve artık piyasalarda daha az sayıda soylu kişi vardı ve vatandaş tüccarların sayısı çoğalmaya başladı. XVI. yüzyıl sonunda soyluların çocukları artık baba mesleğine rağbet etmedikleri için vatandaşlar gerekli ihtiyaçlardan dolayı ticarete atıldılar. Bunun sonucu Balyosluk evi ile ilişkileri üzerine bir takım vergi güvencesi üstlendiler ve işlerin iyi bir ahenk içinde yürütülmesini sağladılar.

İstanbul'da inkâmet eden Venedikliler için mevcut sorunlar arasında Türklerle iyi geçinmek de vardı. İletişim için 'lingua franca' denilen bir dil kullanılırdı. Çok ilkel olan bu dilin yapısı çok az anlaşılır ve lügat hazinesi de çok fakirdir. Kültürel yönden basit kalan insanların kullandıkları bir dil idi. Sorunların en mühimi ticarî veya siyasî anlaşmalar yapılacağı zamanlar doğardı. Venedikliler Osmanlıca bilmeye heves etmemişlerdi. Türkler bir tüccar veya geçici bir diplomat olarak Venedik şehrine geldik-

leri zaman çok değişik ve hatta açıkca bir düşman gözü ile bakılırdı. Daima barbar, düşman ve kâfir addedip neşe saçacak bir kavramları yoktu. İstanbul'a giden Venedik elçileri de çok defa bilgili ve kültürlü kişiler olmakla birlikte genelde yabancı dil bilmezler ve hatta Türkçeyi öğrenmezlerdi. Bunun çok az istisnası vardır.

Venedik şehrinden farklı olarak, İstanbul'da değişik lisanlar konuşulurdu ki günümüzde bile bu vardır. Benzerini bulmak çok zordur. Bu kozmopolit çevre içinde yaşayan Yunanlılar, Museviler, Slavlar, Arnavutlar, Ermeni ve katolikler şehir içinde kendi anadilleri ile birlikte devlet dili olan Türkçe ve ayrıca iki hatta üç lisan bile konuşurlardı. Balyoslarla tüccarlar böyle bir ortamda çeviriciler veya Türkçe *tercüman* kelimesinden türemiş olan dragomanno [drağman]lar arayıp bulurlardı. Bu kişilerden bir kısmı Venedik Cumhuriyetine çok sadık ve bağlı kaldılar. Bu ailelerden bir kısmı bunu meslek haline getirince babadan oğula geçen bir alışkanlık haline geldi ve Venedik Cumhuriyeti vatandaşlığına geçince de içinde buldukları cemaatin ayrılmaz bir parçası oldular. Bu ailelerden Tommaso Tarsia Türkçeden epey eser çevirdi ve bunlar bugün Venedik kütüphanelerinde bulunmaktadır. Bir kısmı da Venedik Cumhuriyetine fazla sadık kalmanın kefaretiyle canlarıyla ödediler. Bu kişiler arasında bazan güçsüz, bilgisiz ve hatta namussuz kişiler çıktı ise de gene de devletin gizli sırlarına vâkıf olmalarından dolayı belirli bir kıymetleri vardı. Venedik vatandaşı olmayan bir takım drağmanlar âşina oldukları sırları hiç bir beis görmeden karşı tarafa açıklamışlardı. Bu durum karşısında diplomatlar ile tüccarların dertlerine kulak veren Venedik hükûmeti, 1551 yılında çağına göre ileri sayılan bir davranış ile Türkçe öğreten bir okul açılmasını ve Venedikli gençlerin burada eğitilmesine karar verdi.

Bu okul İstanbul'da açıldı. Açılan yer olarak da "iyi bir yaşamı olan Ermeni okulu" seçildi. Bailo bir de 'hoca' tutup gençlerin çiraklık devirlerinden itibaren belirli bir sorumluluk altında gerekli metinlerin çevirilerine başladılar. Belirli bir yaş ve aile çevresi içinden seçilen gençler, sıkı bir disiplin altında eğitimlerini sürdürürlerdi. Böylece Venedik Cumhuriyeti belirli bir çevirici sınıfı yaratarak haberlerin başka yerlere verilmesini önlemiş oluyordu. Okul başlangıcından itibaren çok kötü işlemeye başladığı için hemen İstanbul'dan kaldırılıp Venedik şehrinde eğitime geçildi. Eğitimden sıkılan ve aşırı disiplinden bıkan gençler bunun acısını "Türk kadınlarının şehveti" ve hatta "Türk gibi yaşama özgürlüğü" ile gidermeye çabaladılar. Bir Venedik dipomatu bu özelliği büyük bir dikkatle belirtmişti.

Venedik Cumhuriyeti bu işi iki yüzyıl kadar devam ettirmek istedi ise de, arzuladığı sonuca varamayarak okulu kapadı. Bu iş hiç de iyi olmadı zira o sıralarda benzer girişimlerde bulunan Avrupa ülkelerinde iyi sonuçlar alınmaya başlanmıştı. Büyük bir ehemmiyet kazanan bu girişim çağdaş türkoloji [türk dünyası araştırmaları]nin temellerini atmıştı.

İstanbul'daki Venedik cemaatinin sayısı sâbit kaldı. Venedik kanunları vatandaşlarının ailelerini beraberinde götürmeye engel değildi. Bundan dolayı da bazı Venedikli aileler uzun zaman Türkiye'de doğup büyüdüler. Bunlar arasında meşhur kişileri de örnek gösterebiliriz ki bir tanesi Tassini ailesidir. Venedik tarihinin bu büyük araştırmacısının dedesi İstanbul'daki Venedik bailoluğunun hazinedarı idi ve çocukları da İstanbul'da doğup büyüdüler.

Venedikli tüccarlardan ister evli ister bekâr olarak gelenlere Osmanlı yasaları karısı yerine bir kadın amak hakkını vermiş bulunuyordu. Özel olan bu evliliğe *kâbin* denilirdi ve Şark'da çok yaygın bir uygulama idi. Böylece meydana gelen melez aileler tarihte ve kişisel olarak mühim roller oynadılar. Bu birleşmelerde sorun, tüccarın memleketine dönmesi üzerine başlardı. Bunun en parlak örneği tüccar ve Doge [Venedik Devlet Başkanı] Andrea Gritti'dir. Bu zat İstanbul'da bir türk kadın ile evlendi ve bu kadından Giorgia ile meşhur Alvise doğdu. Andrea ülkesine döndükten sonra parlak bir siyasî başarı elde etti ise de çocuklarını hiç bir zaman unutmadı. Giorgio ile Alvise ülkelerine döndükten sonra Venedik ve Padova şehirlerinde tahsillerini bitirdiler ise de Venedik Cumhuriyetinin doğum asaleti ile ilgili çok sert yasaları onların herhangi bir devlet memuriyetine geçmelerini engellediği için selâmeti tekrar İstanbul'a gitmekle buldular. Babalarının ve ayrıca siyasî havanın da kendilerine yardımcı olmaları üzerine kısa bir zaman zarfında yükseldiler ve devrin Sultanı Kanunî Süleyman'ın çok yakın danışmanları oldular ve Batı âleminde de korkulan bir siyasî danışman ve aracı oldular. Onların bu tutumu hoş bir kavramın doğmasına yol açtı zira Türkler bunları kendilerinden sayıp Türk dediler, Avrupalılar da kendilerinden sayıp Avrupalı dediler.

Böyle bir duygu gerçekten özgündür. Böyle bir birarada yaşama mecburiyeti, Türklerle Venedikliler arasında bağımsız ve liberal görüşlü kişilerin oluşmasına neden oldu. Halbuki o çağın olgusuna tamamen zıt bir tutumdur. Her iki medeniyet de anlayış, davranış, dinî inanışlar ve siyasî görüş açısından asla uyuşmayacak yapıya sahip olmalarına rağmen bu biraradallığı geçici olmakla birlikte başardılar.

Eğlenceler ve Bayramlar

Bir Venedikli veya başka bir Avrupalı için İstanbul'da yaşamak hiç bir tedirginlik veya zorluk teşkil etmedi. Bir Türkün günlük yaşamı ağır ve acele göstermeden sürer gider, *müezzin* minareden beş defa ibadete davet ettiği için ona göre ayarlardı. Levanten bir kişinin günü ise daha hareketli ve zevkine yatkın idi.

İstanbul'da ikâmet eden yabancıların büyük bir kısmı sefalet veya dini baskı için değil fakat işlerini daha da geliştirmek için bulunurlardı. Bundan dolayı da kolonilerde yaşam daha renkli geçer muhtelif zamanlarda gelen göçmenler Osmanlı yönetimi içinde yeni imkânlar ve makamlar elde ettikten sonra, küçük ticaret filoları da kurarlar, bazan büyük tuzlaların veyahut da büyük gümrüklerin ihalelerini toptan alırlardı ve böylece imparatorluğun gelir kaynaklarının bir kısmının kendi kasalarını doldurmasını sağlardı. Lüks yaşayışın Venedik Cumhuriyeti yasalarının sert kurallarına rağmen XVI ve XVII. yüzyıllarda bu devletin toplumunu nasıl etkilediğine çok iyi dikkati çeken İngiliz araştırmacı P. Burke'den sonra, İstanbul'da durumu çok iyi olan birisinin nasıl bir lüks içinde bulunduğunu kolaylıkla anlayabiliriz.

Avrupalılar hiç bir suretle zenginliklerini saklamadıkları gibi gösterişten bile hoşlanırlar çok pahalı saraylar veya yazlık evler yaptırarak içlerini çok pahalı mobilyalarla doldururlar ve bunu bir yarış halinde gerçekleştirirdi. Kadınlar ve erkekler alaturka moda göre giyinip ipek, diba, kadife kumaşlar kullanıp mücevherlerini takıştırırlar o zamanın parası ile 500 akçeye kadar çıkan samur derisi kullanmak için can atarlardı. Buralara kadar gelen Venedikli seyyahlar, özellikle de Venedik Cumhuriyeti'nin sert görevlileri bu tutumları keskin ifadelerle tenkit ederler, kadınları namussuz gördükleri için konu etmezler ise de ahlakçıların söyledikleri her yeri dolaşırdı. İstanbul'daki Venedik kolonisi için böyle lüks yaşamının hiç bir suçu olmadığı için anavatan topraklarında uygulanmak istenen sert ve katı kuralların burada hiç bir yeri bulunmadığı gibi, İstanbul'da yaşanan lüks hayat Venedik Cumhuriyeti için sağlam ve tesirli bir imaj yaratıyordu.

Mücevherler, güzel evler, ahçılar ve hizmetçiler ile geçen bir hayat, Avrupalıların içinde buldukları sıkıntı ve daüssıla hastalığından kaynaklanan belirli bir bıkkınlığın giderilmesi içindi. Bütün bunları oyalanmak için yaparlardı. Bunu da amme veya bireysel bayramlar sırasında gerçekleştirirdi. Karnaval, birisinin gelişi, aziz kişilere duyulan saygı, Benedet-

to Ramberti'nin de yazdığı üzere, bir arada yaşamaktan dolayı fazla bir haz duymayan azınlıkların toplum yaşamlarına bir canlılık getirmek içindi. Bu gibi kaynaşmalar istenir ve beklenirdi. Resmî protokolun katı kurallarından kısmen de olsa kurtulmalarını sağlayan bu alışkanlık ve davranışları uygulamak için sabırsızlanırlardı.

1524 yılında İstanbul'da Bailo vekili bulunan Carlo Zen, bu yıl yapılan karnaval hakkında nükteli ve detaylı bir muhtıra kaleme almış idi. Bayramı Floransalılar başlattılar. Bu topluluğun yaşlı bailosu, o sırada patlak veren veba yüzünden fazla ihtiyatlı idi. "Bütün bir gece ayakta" kalmayı ve daveti geri çevirdi ise de Floransalıların "soylu gösterileri" ve ısrarlı tutumları etkili oldu. Benedik cemaati Bailos Evinde toplandı ve beraberce Gritti'nin Pera'da bulunan evine gittiler. Buradaki hizmetkârlar "her biri 10 librelük meşaleler taşıyarak" gece yarısı yola çıktılar. Kortej çok muhteşem bir şekilde merak yarattı. Çok şık elbiseler içindeki Floransalılar her tarafa altın işlemeli kumaş ile kaplı bir salon hazırladılar: "Çatı tarafı da altın yıldızlarla kaplı olup, bir kenarında güneş ve diğer bir tarafında ay vardı. Orta tarafa Papalık arması konulmuş idi." Davetliler arasında geleneğe uygun olarak Türk, Rum ve Raguza [şimdi Dubrovnik]lı kökenli Pera ileri gelenleri ile bayanlar da bulunuyordu. Sunulan içecekler de ayrı bir gösteri vesilesi idi.

"Dört saat süren ziyafetten sonra masalar kaldırıldı ve ortaya Türk sanatkârlar çıkıp çalgı çaldılar ve sonra şarkılar söylediler. Çok gösterişli bir şekilde dans ettiler. Ayaklarını, başlarını ve kollarını çok ahenkli bir şekilde hareket ettirdiler. Çok uzun olan saçları ile de çeşitli gösteriler yaptılar. Bir takım da atlama gösterileri yaptılar ve bu arada sırtları açılınca çok güzel bir görüntü ortaya çıktı ve öyle bir sıcaklık yarattılar ki âdeta mermer eriyecek sandım. Kadınların giysileri çok güzel ve alımlı idi ve gösterinin en canlı tarafı da bu gösterileri idi".

Eğlence şafak doğarken sona erdi ve bu saatde bir takım mezeler çıkarıldıktan sonra tiyatro ve dans gösterileri yapıldı. Karnaval günü olan pazar günü, 13 Venedikli tüccardan mürekkep *Moderati* gurubu yeni bir davet için hazırlandı. Salonun hazırlanması işini bay Agnolo Maduna üstlenmiş idi ve "geleneksel bir şekilde" tezyinat ve örme işlerini hazırlattı. Konuyu yazan kişiye göre bu iş ile ilgilenen Floransalılar çok güzel ve zengin kişilerdi ve bu bayram konu ettikleri zaman nedense Floransalıları konu etmiyorlar diye bir ifade kullanır. Eğlencenin merkezi durumundaki kişi Alvise Gritti idi. Bailo bile bu kişiye çok saygı gösterip, "buralarda çok

itibar gören kibar ve bağımsız kişi” derdi. Bir antik konuyu esas alan güldürü gösterisinden sonra 300 kişinin katıldığı mükellef bir ziyafete geçildi ve her bir takımın gümüş olduğu bu ziyafet sırasında bir tek parça kaybedildi. Türk balerinler çok güzel bir gösteri yaptılar ve “erkekler taş kesilip bu hoş gösteriyi izlediler. Anlarsınız ki her bir güzel hareketten sonra takdir ediyorlardı. Kadınlar Pera'nın en güzelleri arasından seçilmiş idi ve bir de bizim modamızı alsalar daha da güzelleşecekler. Görenler bunlara büyük bir hayranlık duyuyorlardı”. İkrâm edilen şeyler ise badem şekeri ile gümüş kupalar içinde şarap idi.

“İşte böyle şarkılar ve dansların yarattığı hazdan sonra güneş doğduğu bir sırada tiyatrodan çıkan kişiler, her iki topluluğu da başarısını konuşa konuşa kapı'ya kadar gittiler”.

Venedik topluluğunun hayatı çeşitli kabuller ile geçer ve bazıları resmî olan bu kabul törenlerinde bile eğlenceler yapılırdı: İstanbul'da üç yıl kalan bailoların görev değiştirmeleri sırasında veya fevkâlâde bir selâhiyete gelen temsilciler için de eğlenceler düzenlenirdi. Korteji meydana getirenler: muhtelif ülkelerin diplomatik temsilcileri, tüccarlar, drağmanlar idiler. Cengaver karakterli Yeniçeriler resmî koruculuk görevi yaparlardı. Şehrin yakınlarında karşılanan yeni gelen bailo, büyük bir merak içinde bekleyen kalabalığın tezahüratı arasında Galata'ya gelir ve Osmanlı temsilcileri onlara hoş geldiniz deyip hediyelerini verirdi. İlk görüşmelerin yapılmasından sonra esas görüşme Sadrazamın gözetiminde Topkapı Sarayı'nda yapılırdı. Resmî görüşmelerin tamamlanmasından sonra Venedikliler bailoluk evinde bir kabul resmi tertip ederler, her bir kişi makamı ve ehemmiyetine göre bahçede veya iç mekânda misafir edilirdi. Korumalar ile âme bahçede, yetkili kişiler ise binanın içinde yemek yerlerdi.

Venedikliler ile birlikte bütün Avrupalı kişileri en çok etkileyen konu Osmanlı Sultanlarının Cuma Selâmlığı idi. Amme için çok az ortaya çıkan bu gösteri müslümanların istirahat ve ibadet günü olan cumaları gerçekleştirirdi. Osmanlı Sultanlarının câmiye gidişi sırasında meydana gelen alayın, çağdaş tanıkların da teslim ettiği gibi, Avrupa'da hiç bir benzeri yoktu. Gidilen câmi Ayasofya ve 17. yüzyıldan sonra Sultanahmet idi. Topkapı Sarayı'ndan çıkan alay birkaç yüz metrelik bir sıra meydana getirirdi. Devlet ileri gelenleri câmide ibadet ettikleri sırada, Valide Sultan ile hareme mensup kadınlar kendilerine ayrılan yerde bulunurlardı.

Daha evvelden de söylediğimiz üzere İstanbul kesin sınırları olan bir şehirdi. Bununla birlikte seyyahlar tarafından kaleme alınan muhtıralara

dikkat edecek olursak Türklerle Avrupalıların buluşma ve ortak eğlence için vesileler aradığı görülür. Durumları iyi olan Osmanlılar evlerine kabul ettikleri yabancılarla sohbet edip samimi bir şekilde içki içerlerdi. Doğum, evlilik, sünnet gibi vesileler ile ziyafetler tertip ettikleri zaman dans ve müzik gösterileri de yaptırıyorlardı. Türkler ile Avrupalıların hangi konuda kesin bir görüşme vesilesi yapıldığını söylemek gerçekten zordur. Bununla birlikte Venedikliler ile Türkler arasında siyasî çıkarlardan dolayı daimî bir alışveriş vardı ve bazı zamanlarda ilişkiler samimiyet ve dostluk içinde devam ederdi.

Osmanlı Sultanları elde ettikleri askeri başarılar veyahut şehzadelerin sünnetleri esnasında yaptırıkları resmî bayramlar İstanbul'da en çok dikkati çeken davranış idi. Bu vesile ile bütün şehir eğlenceye katılır ve dış ülkelerden davet edilen heyetler de zengin hediyeler getirirlerdi. Çok eyyamcı ve çıkarlarını iyi izleyen Venedik'liler, Osmanlı Sultanlarının zaferlerini ilk tebrik eden kişilerdi. 1532 yılında Avusturya'ya karşı büyük bir zafer kazanan Kanuni Sultan Süleyman adına balkonlarını süslü kumaşlarla kaplattıktan sonra Galata'da 'musluğundan şarap akan bir çeşme' yaptırtıp ayrıca Venedik'de mükellef bulunan Mida hesabına gösterişli bir de kayık inşa etmişlerdi. Çağrılı olan müzisyenler bütün gece çok güzel aydınlatılmış ortamda çalgı çaldılar.

Osmanlı Devletide bu tutumları çok iyi takdir ettiği için bu gibi hal-lerde yetkili ve bilgili diplomatlarını yollamak sayesinde Avrupa'daki siyasal gelişmeleri izliyor ve devletlerin tutumlarına göre de andlaşmalar yapmak yolunu seçiyordu. Türk gerçeğini iyi bilen diplomatlardan olan Pietro Zen, zengin deneyimleri sonucu kaleme aldığı muhtırasında 1530 yılında Kanunî Sultan Süleyman tarafından oğullarının sünneti için tertip ettirilen bayramların ayrıntılı hikâyesini aktarmıştır. Eğlenceler Atmeydanı'nda düzenlendi ve misafirlerin rahat seyretmeleri için de etrafına yerler yapıldı. Zen'in satırlarında: "bizim yerimiz en güzel ve şerefli bir yer olup, bütün gün kalabilmemiz yanında geceleri de uyuyacağımız yerler bile yapılmıştı". Kalabalık büyük bir sessizlik içinde Padişah'ın gelmesini bekliyordu. Zen bu tutum karşısında şaşırılmıştır. Halbiki sessizlik Osmanlı âdetinde en büyük saygınlık göstermedir. Kanunî Sultan Süleyman bir aralık bir arap atının üstünde görüldü. Çok güzel yapılı ve görüntülü bir kişiliği olan Sultan, kırmızı renkli bir kaftan giymişti. Mücevherleri de çok süslü bir şekilde dikkatlice takılmıştı. Padişah yerini aldıktan sonra yabancı devlet temsilcileri ile devlet erkânı birer birer huzuruna çıkarak hediyelerini takdim etmeye başladılar. Bunlar da, at, genç esir, altın işlemeli ve ipek

kumaşlardı. Yemek vakti geldiği zaman, çok zengin bir porselen takımı içinde gelen yiyeceklerden sonra gösterilere geçildi. Çeşitli eyaletlerden gelenler becerilerini gösterdiler. Getirilen hediyeler arasında filler, dişi ve erkek aslanlar, vahşi kediler de vardı ve bunların gösterileri günlerce sürdü. Zen bunu da şu satırlarında anlattı: “Şimdiye kadar bir kere uyumak fırsatı bulabildim. Venediklilerin en çok takdir ettikleri şey gece vakti kurulan kalelerden yapılan top atışları idi. Atılan cephaneler geceleri ortalığı aydınlatıyordu. Bu cephaneleri taşıyan hayvanları da görmek çok hoş bir şeydi”. Peralılar, Ermeniler, Museviler de kendi oyunlarını gösterdiler. Venedik temsilcileri meydanda bekleyen kalabalığın artık yiyeceklere nasıl baktığını ve yarattıkları kargaşa yüzünden bazan ellerindekini balkondan attıklarını yazdılar. Pietro Zen de bayramlardan ve kargaşalıktan böylece tedirgin olduğunu yazdı.

Böyle olağanüstü eğlenceler ve dinî bayramların bulunmadığı zamanlarda bile İstanbullular muhtelif vesileler sayesinde de eğlenebilirlerdi. En fakir ve avamdan kişi bile yollardaki ayı gösterileri bir çalgı sesi duyar, hikâye anlatıcıları da aşk ve macera masallarını dinlettirirler, şâirler de ellerinde sazları ile dolaşp bestelerini okurlardı. İstanbul'da çok güzel doğal ortamlar da bulunuyordu: iklimi sayesinde ilkbahar mevsimi çok güzel geçer bahçeler de yasemin, begonvil ve lâleler ile dolardı. Şehrin içinde de çok sayıda bahçe ve park vardı: Yeni Bahçe, Atmeydanı, Vefa, Langa ve Eminönü bahçeleri, Yedi Kule etrafındaki Marmara bahçeleri bunların en tanınmışları idi.

İstanbul'un birkaç kilometre ilerisindeki Bendlerde çok güzel gölge ve dinlenme yerleri yapılmış, Haliç etrafında geniş yeşil alanları bulunan sahalar yaratılmıştı. Daha uzak bir yere gitmek isteyenler Boğaziçi'nde işleyen sandal ve kayıklara binerlerdi. Padişahların isteği üzerine bir takım yeni yerleşim birimleri de kurulmuş bulunuyordu: Yeni Köy, Belgrad'dan getirilen ahalinin kurduğu Belgrad köyü ve ormanı, Sarıyer ve Tarabya şehrin Avrupa yakasında bulunur. Asya tarafında bulunan ve Avrupalıların Scutari dedikleri Üsküdar'da, Anadolu Hisarı yakınında bir Bend kurulmuştu. Şehre yakın yerlerde bulunan adalar da bazan gidilen yerlerdi. İşte bu gibi yerlere zaman zaman hareme mensup kadınların da katıldığı geziler tertip edilirdi.

İstanbul'da satıcılık bile bir zevk işi idi. 3000 dükkan, 7 çeşme 5 cami de bulunan Kapalıçarşı sokaklarında kumaşlar, halılar, kıymetli mallar ve halkın ihtiyacını giderek çok sayıda mal satılırdı.

Günün sakin geçen ahengi sayesinde tembellik, hiç bir şey yapmamak tadı, ahabab ve akrabalar ile uzun süren sohbetler yapmak vaktin geçmesini sağlardı. Geleneksel zengin doğu bunu böyle isterdi: fazla bir derdi olmayan bir dünya içinde bulunmak.

Türk Hayatındaki Sefahat

Şark topraklarını ziyaret eden Avrupa'lular değişik bir ahlak ve mentalite ile anlayışına sahip idiler ise de, hepisini birleştiren bir kavram da bir ekzotik zevk âlemini aramak isteğidir. Türklerin farklı olan cinsiyet görüşleri şeriatdan kaynaklanan çok karılı evli olma, sultanlar ile paşaların efsanevi hareminden kaynaklanır. Harem hakkında çok az şey bilinmesine rağmen çok şey kaleme alınması merakı çeken bir hususdur. Anlatılmaz ve anlaşılmasız bir arzunun sonsuz konusu olan Türk kadınları, her bir kişinin düşüne göre tarif edilir, üzerlerine giydikleri uzun siyah elbise kendilerini yolda giderken gizlemeye yarardı ki her bir tasvirici kendi zevk ve seçimine göre bir şeyler kararlardı. İşte böyle bir ince oyun sayesinde, reddedilmeyecek bir takım iddialar bazı tenakuzlara rağmen anlatılmıştır.

İngiliz elçisi Wortley'in karısı olan Mary Montagu, XVIII. yüzyıl başlarında İstanbul'da bulunduğu sırada bir takım bayan topluluklarına girmeyi başarınca mektuplarında "Devletin tek özgür topluluğu" diye bir ifade kullanır. Lady Montagu'nun telmih ettiği bu kadın gücü, günümüzde bazı durumlarda karşımıza çıkan bir cemiyet dışı olaydır. Harem ve harem gibi tamamen kadınlara tahsis edilen mahallerin bulunması kendi iç özgürlüğünü sembolize eden bir hukuk varlığının da durumunu yansıtır.

Türk aile hayatının en katı durumu cinslerin ayrı yerlerde bulunmasıdır. Bütün giyim ve ikâmet esası bu ilke üzerine düşünülüp inşa edilmişti. En mütevazı evlerde bile haremlik ve selâmlık diye kadınlarla erkeklere ayrılmış özel yerler bulunurdu. Kocalar bile *hareme* girmek için muayyen kurallara uymak zorundaydılar. Haremlik kurallarının temel ilkeleri kargasalık, ev içindeki bir takım aksamalar dışında asla değişmezdi.

Türk kadınının görüşmesi, eğlenmesi ve hareket özgürlüğü içinde bulunduğu sosyal durum ve sınıftan kaynaklanırdı. Saray haremde bulunan alınma veya çalınma, Türk ve yabancı menşeli kadınlar çok sıkı bir şekilde harem ağaları ile yaşlı kadınların denetimi altında yaşarlardı. Bütün hayatları Saray'ın kapalı kapıları ardında geçer ve bütün lüks hayatın zenginlik ve çeşitliliğini burada yaşarlardı. Osmanlı Sarayı hakkında çok güzel bir tasvir kaleme almış bulunan Venedikli temsilci Ottaviano

Bon, bunların dış dünya ile olan ilişkilerinin az ve münferit olduğunu bildirir. Sultanın rızası üzerine bazan yahudi kadınlar da getirilir ve “onların gizli hekimlik bilgi veya sair alanlarındaki bilgilerinden yararlanma” istenirdi. İlişki kurdukları kadınlara çok fakirmiş gibi görünüp bir takım mal veya hurda şeyler getirip karşılığı “en güzel eğlenceler seyretmek” olurdu. Bazan da Padişap veya saray erkânı ile birlikte İstanbul’un yakın yerlerine geziler düzenlenirdi: “Yollardan geçtikleri zaman her taraf kapatılır ve kayıklarla sandallarla asla erkek bulunmaz....böylece hiç bir kimse tarafından görülmezlerdi. Onların gören tek kişi Padişah’dır”. Her bir kadın en küçük bir töhmet altında bulunmamalıdır: “Eğer bir dalavere veya büyük bir hataları bulunur ise hemen bir paket içine konup çok iyi bağlanır, akşam da sandıkla denize atılırdı. Bundan dolayı çok iyi itaatkâr olmalıydılar. Bütün bir güzel hayat geçirmek isterler ise namuslarını korumaları gerekir. Bunun için onlara namuslarına hael getirecek şeylerin de gönderilmesine izin verilmezdi. Hıyar veya kabak yemek isteseler bile dilimlenerek gönderilirdi. Hepsisi çok genç ve her an için bir sefahat olayına karışacak karakterde olduğu için çok dikkat edilmesi gerekli bir şeydi”.

Bu kadınlar İmparatorluğun Başkadını veya Padişahın gözdesi duruma gelebilmeleri için büyük bir çaba sarfetmeleri gerekirdi. Çok azı padişahların kalbine girme beceri ve şansı buldular. Bon tarafından verilen bilgiye göre “gençliklerini çok kötü düşünceler ile geçirirler”.

Sosyal basamak indikçe belirli bir bağımsızlığa sahip olabilirler. Devlet içindeki büyük ailelere mensup kadınların belirli bir bağımsızlıklarının bulunduğunu söyleyebiliriz. Şeriata uygun olarak mal edinebilirler, her ne kadar erkek kardeşlere nazaran mirasdan daha az pay alırlar ise de kendi imkânlarına göre para edinme ve alış veya satış hakkına da sahip idiler. Kadınların kocalarına karşı bazan belirli bir nüfuzları da olurdu. Lady Montagu tarafından verilen bilgiye göre, içinde bilindikleri peçe sayesinde evlilik dışı bir takım ilişkileri de yapabildikleri gibi Kapalıçarşı’da bir musvi dükkanının arka tarafında istediğini yapabiliirdi.

Özgürlük daha aşağı tabakada geniş idi. Evlerinde iş görececek kişi bulunmayan kadınlar, ev ihtiyaçları için dışarıya çıkabilirler ve bunu yaparken yüksek makamdaki kişilerin hizmetçisi gibi de asla davranmazlardı.

Her ne kadar Türkler kadınları için ‘çok kıskanç’ ve onları ‘çok iyi kapalı ve muhafazalı yerlerde’ tutarlar dense de hemen kabul etmemiz mümkün değildir. Türk kadınları daima çok güzel olarak tasvir edilmekten başka, tatlı ve hisli olarak tarif edilir, yapılan resimlerde basık divan-

larda uzanıp bir kahve veya sigara içen ve bu arada bir saz eşliğinde şarkı söyleyen veya dans eden kişi diye resimlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin değişik etnik yapısı yüzünden değişik tipteki kadınları da tasvir mümkündür. Asya menşeliler arasında en dikkati çekenler Çerkes kadınlardır. Zira hatları çok çekicidir. Geniş, karışık kozmopolit bir şehir olan İstanbul'da yasal zevk yerleri de bulunurdu. Haklarında çok müphem söylentiler bulunan kahvehaneler, muhtelif dans ve müzik hareketlerine mahal idi. Fahişelik yaygın ve kabul edilmiş idi. Bunu da çok güzel gizlemesini bilirlerdi. Bu işleri yürüten bohçacı kadınlar da randevuları ayarlarlardı. Bu buluşma evlerinin büyük bir kısmı Galata semtinde Beyoğlu ile şimdiki Taksim arasında idi. Bu Avrupaî kısmın böyle bir zengin varlığa sahip bulunması, yabancı toplulukların azamî hoşgörülü olmalarından kaynaklanır. Anavatanlarından uzakta bulunan kolonilerde, kendi ülkelerinde bile sıkı kontrol altında tutulan çok şeylerin, belirli bir elastikiyet ile kaçamağı yapılabilirdi. Bu büyük hoşgörü, günlük yaşamda her yönü ile kendisini gösterirdi. Pietro Zen bile en uzlaşmaz tutumuna rağmen Galata'lı kadınların namus konusunu anlatmadan geçmez. Bunu evlilerin de bile yaptıklarını yazar. Türk, Yunan ve Çerkes kadınlar güzellik, cinsiyet ve beceriklilik bakımından Galatalı kadınlarla her zaman için yarış edebilirlerdi.

Venedik topluluğu içinde de Türk ve Yunan kadınlar ile ilişkiye girilmesi sıkca görülürdü. Bu ilişkiler bazan skandal boyutlarına kadar varırdı. Böylece tatsız olaylar da bir takım küçük diplomatik sonuçlar yarattı. Balyoslar da bu kâlp işlerine koruma, yargılama, ihtar ve eğitim gibi davranışlarla müdahalede bulunurlar, çok gerekli hallerde dava Venedik şehri X'lar Meclisi Başkanlığına bile intikal ettirilirdi. Bu meclis devletin ahlak kavramını korumakla da yükümlü idi. İstanbul'daki elçilik heyetleri ile ilgili bulunan belgelerde başta Türk devletinin askerî gücü olmak üzere Balyosluk Evinin günlük masraf ve işleri ile de ilgili bir takım notlar bulunur, Galata'da yaşanan hayat için anlatılan tatlı hikâyeler gerçek ve canlı bir tasvir çizerdi. Bu sayısız olaylar arasında Marcantonio Borisi ile Girolamo Alberti adından Venedik Cumhuriyeti hizmetindeki iki drağmanın hadiseleri dikkati çeker.

Marcantonio Borisi çok takdir edilen yıllarından sonra görevi 'dönüşüne yol açacak ağırlıkta bir suç' işlemesinden sonra bitirildi. Bir "Türk ülkesinde yaşama mesuliyeti" duygusunu bir an için unuttuğundan dolayı, mahallî bir bayan ile olan ilişkisi uzun zamandan beri sürdürdüğü

ihtiyatlı ve itidalli tutumunu değiştirdi. Bailo onun bu davranışlarının Bailo Evinin ciddiyetini tehdit edici mahiyet kazanması üzerine itirazlarda bulunup ihtar edince, genç tercüman büyük bir tepki gösterdi. Boris'i'nin bu davranışından haberdar olan Venedik Senato'su Bailo şu mektubu yolladı: "Davranışınızın sonradan da örnek olacağını bilmelisiniz..devletin tutumuna göre sert sözler kullanmalısınız. Şahsınız ve Bailo Evinin tutumunu şimdiye kadar destekledik. Bu iş için onun bile beklediği davranışa girmedik...sadaqatini göz önünde tuttuk..gençliğinden dolayı bu davranışını cezalandırmıyoruz..itimadımızı gösterip kendisinin pişman olmasını bekledik..ilerde kendisi duyabilir.....kabahatini bağışlayıp temsilcimiz olarak siz de toleranslı davranın. Eski davranışlarının devam edip hizmet edeceğini bekliyoruz."

Ceza tehdidi ve hemen arkasından merhamet dileği kısa bir zaman sonra yerine getirildi. Venedik Senato'su devletin belirli kurallarını hatırlatırken herhangi bir fiili veya psikolojik baskıda bulunmamayı tercih etmişti.

Sâir tercüman ile ilgili olan olay ise daha karışıktır. 1595 sayılı ilk aylarında Bailo ülkesindeki X'lar Meclisi Başkanlığına uzun ve detaylı bir rapor yolladı. Bu belgede "Bailuluk Evi Drağmanı ve Cancelliere Vekili Bay Girolamo Alberti hakkında bir takım gizli olayların cezası". Bailo'ya ulaştırılan bir takım haberlere göre 'davranışlarının bir kısmı bailuluk için skandal, amme için saygısızlık ve kendisi için de şerefsizliktir". Henüz 18 yaşındaki bir genç ile eşcinsel ilişki içine girmişti. Çocuk eski çalışan bir görevlinin oğlu idi. Alberti işini yürütmek için çocuğun odasına giden bir yere gizliden geçebilecek bir geçit yaptırmıştı. Böylece "Venedik resmî binasının görüşüne hâlel getirmeden bu çocuğu kullanıyordu". Gizli yer, yapılan bir araştırma sonucu, ortaya çıkarıldı. Bailo durumu öğrenince Tommaso adlı çocuğu Galata'daki S.Francesco manastırına sorgulamak üzere yolladı. Çocuk ilk aşamada red etti ise de devamlı baskı altında tutulup sıkıştırılınca göz yaşları arasında her şeyi anlatıp Alberti'nin davranışlarını açıkladı. Çok büyük bir baskı kurup geliyor ve her defasında öldürmeye varan tehditler yapıyormuş".

Böylece iddia ortaya çıkarılmış bulunuyordu ve daha geniş bir tahkikat yapılması emredildi. Giancesino Salvago adındaki yol drağmanı Alberti'nin nasıl bir giriş yeri yaptığını ve sonra ne gibi davranışlarda bulunduğunu anlattı. Tahkikat sırasında bailo hazır bulunup tercümanın davranışlarının diğer memurlar üzerindeki yetkisine değindi. Konuşuldukça daha

başka olaylar ortaya çıktı. Bir yıl evvelki karnaval kutlamaları sırasında Girolamo Alberti büyük baskılar yaparak Salvago'dan kıymetli mücevherler almıştı: "üçgen kesilmiş bir elmas yüzük, ayrıca yakut ve zümrük işlemeli bir küpe almıştı". Alberti buna girişirken, Salvago aleyhine açılmakta olan bir dava bulunduğunu ve bunu engellemek için her türlü evrakı yakacağını söylemiş. Kâtibin bulunmadığı bir sırada Alberti gelip Giancesino Salvago'yu Cancelleria'ya götürmüş ve orada bulunan hesap kağıtları ve yazılardan bir kısmını imha etmiş. Tabii ki bir şey bulunamadı.

Bu gibi davranışlarından dolayı drağmanın meslek ciddiyeti hakkında tereddüder ortaya çıktı. Elçiliğin diğer görevlileri de sorguya çekildiler. Çevirmen Valerio Palmi tarafından yapılan açıklamaya göre, bailoluk depolarında bulunan bir takım kadife ve ipek kumaşlara bailonun mührü vurulmuş ve ödünç verilmiş. Bir Türk tüccar da bunlardan bir kısmını da satılmasına yardım etmiş. Bu tüccar sonradan malı buldum diye bir pala hediye almış. Bu ticarî dalavere bir süre devam ettirildi ve muhtelif kişiler sonradan bu işe bulaştılar ve Galata'da Frenkçe konuşan bir Türk tüccarı da bir aralık bu işe karıştı.

Alberti sirkat ve eşcinsellik davranışlarından başka bir süre kadın ticareti de yaptı. Venedik Elçiliği binasına bir kadın getirip hem içerde ve hem dışarda dostunu tanıştırdı. Bütün Galata halkı kısa zaman zarfında bunu öğrendi. Bailo bunun üzerine yeni bir keşif yaptırıp bina içindeki malların sayımını yaptırıp damgalı kumaşların miktarlarını istedi. Görevli dinlediği bir dizi şahitler arasında Pasquale Naon'un karısı Battistina'yı da sorguladı. Kadın ağlamaklı gözlerini yeri indirip tecavüze uğrayan oğlu Tommaso için özür dileyip onun kabahati dedi. Bizim için de sizin şevkatinize sığınıyoruz..Tommaso'nun kardeşleri bu memlekette bu leke ile yaşayamazlar...hepsini boğdurun tarzında sözler söyledi. Bailo gencin aile şerefi için ne kadar mühim olduğunu fakat elçilik için de ne derece bir sıkıntı yarattığını farkında olduğu için büyük bir titizlik ve dikkat ile bu davayı takip ettiğini ve onların Venedik şehrine gelmelerinden sonra yüksek makamların gerekli kararı vermesini istedi.

Bailolar büyük bir titizlikle drağmanların yaşamını kontrol altına alıp onların bir dalavere ve ihanetini engellemeye çalışırken, gene aynı büyük bir dikkatle İstanbul'daki Türkçe Okulu'ndaki gençleri de korumaya gayret ederdi. Osmanlı cemiyetinin tehlike dolu, iğva bakımından bol durumu gençleri her zaman için büyük bir tehlike altında bulundururdu. Onların içinde yaşadıkları toplum, Avrupa'daki benzerlerinden çok büyük

farklarla ayrılmıştı. Gençlik çağlarında her türlü koruma ve muhakemeden yoksun bulunan bu gençler, Osmanlı dilini öğrenme zorluğu karşısında "Türk gibi yaşama serbestisi"ne kavuşmayı daha çok tercih ederlerdi. Yüzyıllar boyu okulun birçok genç öğrencisi katolik inancını terk edip islâm dinine geçerken böyle bir davranışı başaran Türk imamı ve kadınları idiler. Venedik Senatosu bu konuyu büyük bir sorun haline getirmeden devam ettirirken bu din değiştirme olayında katolik mezhebine geçen müslümanların çok az sayıda olduklarına değinmeliyiz. Bu gibi din değiştirmeler bir siyasal çıkar veya makam için olmadığı gibi her hangi bir zorlama da konu değildi. Gerçek hislerle herkes bildiği dini seçiyordu.

Venedik Hükümeti vatandaşlarının özel hayatını çok büyük bir dikkatle izler ve kendilerine sadık bailolar da her türlü incelikle bu işi yürütürken, büyük bir güç haline gelmiş olan elçiliğin her türlü tehlikeden uzak kalmasını sağlardı. Böyle bir durum bailonun bir sansürcü olduğu kanaatini vermez. Venedik kolonisi İstanbul'da esas vatanından daha serbest yaşamayı başarırdı. Venedik Cumhuriyeti bir tehlike veya halk çıkarı için bir aleyhde durum ortaya çıkarsa vatandaşlarının hayatına karışırdı. Diğer hallerde İstanbul'daki vatandaşlarının refah içinde yaşamasına ve Şark âleminin nimetlerinden yararlanmasına rıza gösterirdi.

YARARLANILAN ESERLER: Burada bulunması kolay ve konuya yakın ilgi gösterenler ve daha geniş bilgi almak isteyenler için seçme bir kaynakça veriyorum.

Venedik Kolonisi ve ticareti için bkz.

- C. COCO-F.MANZONETTO, *Baili veneziani alla Sublime Porta. Sturna e caratteristiche dell'ambasciata veneta a Costantinopoli*, Venezia 1985.
TOMMASO BERTELÉ, *Il palazzo degli ambasciatori di Venezia a Costantinopoli e le sue antiche memorie*, Bologna 1932.
U. TUCCI, *Mercanti, navi, monete nel Cinquecento veneziano*, Bologna 1981.
G. LUZZATTO, *L'economia veneziana nel secolo XVI, şu kitap içinde, Rinascimento europeo e rinascimento veneziano*, 1967.
F. BRADUEL, *La vita economica di Venezia nel secolo XVI*, Firenze 1958.

İstanbul tarihi ve Osmanlı Devletine gelen Avrupalı seyyahlar hakkında geniş bilgi için bkz.

- R. MANTRAN, *La vita quotidiana a Costantinopoli ai tempi di Solimano il Magnifico*, Milano 1985 [eser dilimize çevrilmiştir: *XVI.-XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat*, İstanbul 1991].
R. LEWIS, *Everyday Life in Ottoman Turkey*, London-New York, 1971.
R. MANTRAN, *Istanbul dans la seconde moitié du XVII siècle*, Paris 1962 [eser dilimize çevrildi: *17. yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, Kuramsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, İstanbul 1986 ve Türk Tarih Kurumu neşri].
F. BRAUDEL, *Civiltà e imperi del Mediterraneo nell'età di Filippo II*, Torino 1953 [eser dilimize çevrilmiştir: *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, İstanbul 1989].

Osmanlı Tarihi için bkz.

- S. J. SHAW, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Cambridge 1976 [eser dilimize çevrilmiştir: *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul 1982].
H. İNALCIK, *The Ottoman Empire: the Classical Age 1300-1600*, London-New York, 1973.

Venedikliler ile Türkler arasındaki ilişkiler için bkz.

Le relazioni degli ambasciatori veneti al Senato durante il secolo decimosesto, neşreden E. Albèri, Firenze 1840-1855, seri III.

İstanbul'daki bayramlar ve kabul törenleri için bkz.

M. Sanudo, *I Diari*, Venezia 1879-1903.

Alvise Gritti ile İstanbul'daki çevresi için bk. B. Ramberti, *Libri tre delle cose dei Turchi*, Vinegia MDXXXIX. C. Coco, "Alvise Gritti tra veneti, turchi e ungheresi", *Quaderni dell'Istituto Iranistica, Uralo-Altaistica e Caucasologia dell'Università di Venezia*, 1984.

R. FINLAY, "Al servizio del Sultano: Venezia, i Turchi e il mondo cristiano 1523-1538" şu kitapta: *Renovatio Urbis, Venezia nell'età nell'età di Andrea Gritti (1523-1538)*, Roma 1984.

Türkiye'de kadının durumu için bkz.

M. Montagu, *L'Islam au péril des femmes, Une Anglais en Turquie au XVIII siècle*, Paris 1983.

Harem için bkz.

H. Miller, *Beyond the Sublime Porte*, New Haven 1931 ve N. Penze, *The Harem* London 1936. En önemli tasvirlerden birisi Ottaviano Bon tarafından verilmiştir.

Venedik kolonisinde meydana gelen bir dizi skandal ve dalavereler ile ilgili belgeler için: Archivio di Stato di Venezia: *Deliberazioni Costantinopoli (Secreta)*, Reg. 9 c. 42 ve Archivio Proprio Costantinopoli (Secreta) reg. 8 cc. 245-291.